

УДК 598.279.2
ББК 46.8
Н-73

Рецензенти

к. б. н. А. А. Бокотей (Україна)
д. б. н. В. П. Белік (Російська Федерація)

Відповідальні редактори

к. б. н. М. Н. Гаврилюк (Україна), Г. В. Фесенко (Україна)

Редколегія

д. б. н. В. М. Галушин (Російська Федерація)
д. б. н. Л. В. Маловічко (Російська Федерація)
к. б. н. В. І. Стригунов (Україна)

Рекомендовано до друку рішенням

Вченої ради Криворізького державного педагогічного університету
від 9 жовтня 2008 р.

Н-73 **Новітні дослідження соколоподібних та сов.** Матеріали III Міжнародної наукової конференції «Хижі птахи України», м. Кривий Ріг, 24–25 жовтня 2008 р. — Кривий Ріг, 2008. — 420 с.

ISBN 978-966-7830-26-7

Збірник включає доповіді та повідомлення, представлені на конференції, яка відбулась у м. Кривому Розі в жовтні 2008 р., містить дані найостанніших досліджень з широкого кола питань екології, охорони і використання хижих птахів, поширених на гніздуванні головним чином у Східній Європі. Представлені матеріали можуть бути цікавими професійним орнітологам, фахівцям з охорони довкілля, становити інтерес для аматорів голубівництва і соколярства.

ББК 46.8

Modern Study of Birds of Prey and Owls. Materials of III International Scientific Conference 'Birds of Prey and Owls of Ukraine', Kryvyi Rih, 24–25 October 2008. — Kryvyi Rih, 2008. — 420 p.

The book includes reports and posters submitted on scientific conference held in Kryvyi Rih on October 2008 and contains data of last study in broad range of questions of ecology, protection and use of birds of prey and owls distributed mainly in Eastern Europe. Materials of the book can be interested by professional ornithologists, environmental workers and amateurs in pedigreed pigeons breeding and falconry.

Опубліковано завдяки меценатству Ю. В. Милобога

ISBN 978-966-7830-26-7

ПЕРЕДМОВА

Хижі птахи — одна з груп тварин, які традиційно привертають до себе увагу значної частини людей, що не байдужі до природи, тим паче серед орнітологів важко знайти таких, кому б вони не були цікавими. Причин тому багато: значна частина пернатих хижаків є рідкісними і занесені до різних «червоних» переліків; знаходячись на вершині екологічних пірамід, вони є надійними індикаторами стану природного довкілля, не останнє місце займає й вишукана естетичність їхньої зовнішності та поведінки. Попри це, через невисоку чисельність та особливості екології вони залишаються недостатньо вивченими.

Для представлення результатів досліджень хижих птахів регулярно влаштовують конференції, зокрема всесвітні, в окремих європейських країнах та на загальноєвропейському рівні, а також у Північній Євразії. В Україні дві конференції, присвячені хижим птахам, були проведені ще у 1980-х рр. Потім певний час у нашій країні значних досліджень цієї групи птахів майже не проводили, їх вивченням цілеспрямовано займалися переважно окремі орнітологи або матеріал про них збирали попутно в рамках виконання орнітологічних програм, що стосувалися інших груп птахів.

Тому проведення 24–25 жовтня 2008 р. у м. Кривому Розі III Міжнародної наукової конференції «Хижі птахи України», безумовно, стало значною подією не тільки для українських орнітологів, але й для дослідників з інших країн.

Збірник, який пропонується читачам, став результатом роботи цієї конференції. В ньому представлено 72 роботи майже ста авторів, які стосуються фауни хижих птахів різних регіонів, міграції, зимівлі, екології окремих видів, їхнього місця в екосистемах. Територія, на якій проведено дослідження, охоплює Україну, європейську частину Росії, Білорусь, Грузію, а також частково США; завдяки дистанційним методам слідкування простежено маршрути переміщення і визначено місця зимівлі окремих видів на Африканському континенті.

Безумовно, результати роботи орнітологів, що містить збірник, є певним проривом у дослідженні хижих птахів. Ще варто сказати, що за останні три роки в різних виданнях було опубліковано близько 60 спеціальних робіт, присвячених соколоподібним та совам, поширеним в Україні.

Слід зазначити, що робота конференції показала нерівномірне вивчення групи хижих птахів. Більшість досліджень пов'язані з рідкісними видами, майже нема робіт, які б стосувались звичайних видів денних хижих птахів та сов, обмаль досліджень міграцій, морфології та систематики цих птахів. Саме ці напрямки повинні стати пріоритетними у подальшій роботі нещодавно створеного Українського центру досліджень хижих птахів, а також серед їх любителів.

За підсумками роботи III Міжнародної наукової конференції «Хижі птахи України» було прийнято резолюцію, яка включила кілька загальних положень, націлених на поліпшення досліджень і збереження птахів у сучасних умовах.

Найпріоритетнішим було визнано використання методів польових робіт, які мінімізують негативний дослідницький вплив на хижих птахів і узгоджуються з напрямком, що отримав назву толерантна орнітологія.

Зусилля орнітологів України варто сконцентрувати на дослідженні відносно менше вивченої фауни хижих птахів Українських Карпат, Полісся та Поділля, необхідно інтенсифікувати роботи з моніторингу сов і звичайних видів денних хижих птахів, розвивати біоценотичні дослідження, ширше здійснювати приваблювання хижих птахів за допомогою штучних гніздівель.

На вищій рівень має бути піднято пропаганду охорони хижих птахів через видання і розповсюдження плакатів, листівок, буклетів тощо, а також з залученням засобів масової інформації.

З метою покращання досліджень фауни соколоподібних та сов під час роботи конференції було створено Фауністичну комісію з хижих птахів України у складі В. І. Стригунова, А. А. Бокотєя, В. В. Ветрова, М. Н. Гаврилюка, І. М. Горбаня, С. В. Домашевського, Г. В. Фесенка. Робота цієї комісії разом з Українським центром досліджень хижих птахів має консолідувати зусилля українських орнітологів для ґрунтовнішого вивчення їхнього поширення.

Одноставною була думка, що конференція слугуватиме потужним імпульсом для розширення досліджень усіх питань, пов'язаних з хижими птахами, і сприятиме підтриманню високої фаховості орнітологічної науки в нашій країні.

Максим Гаврилюк
Геннадій Фесенко

ЯСТРЕБИНЫЙ ОРЕЛ (*Hieraaetus fasciatus* (Vieill.) В ГРУЗИИ И НА СОПРЕДЕЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

А. В. Абуладзе

Институт зоологии АН Грузии, г. Тбилиси, Республика Грузия

Ястребиный орел (*Hieraaetus fasciatus* (Vieill.) является одним из наименее известных и практически неизученных видов орнитофауны Южного Кавказа. С целью восполнения существующего пробела мы постарались обобщить и представить все сведения, собранные нами в регионе за период исследований хищных птиц, проводимых с 1972 г.

Ястребиный орел в Грузии, как и на всем Южном Кавказе, является крайне редким, спорадически гнездящимся видом. Он проникает на рассматриваемую территорию лишь северным краем своего гнездового ареала (Abuladze, 1997; Абуладзе, 2006; Galvez *et al.*, 2005). Большая часть известных встреч этой редчайшей для всего региона хищной птицы отмечена преимущественно в аридных районах предгорного и низкогорного высотных поясов в центральной части Южного Кавказа. За период наших 35-летних исследований (1973–2008 гг.) зарегистрировано лишь 2 достоверных случая гнездования ястребиных орлов на территории Грузии. Оба случая были отмечены в пределах восточной части страны в долине р. Мтквари (российский топоним «Кура»), т. е. в бассейне Каспийского моря. Занятые парами гнезда были обнаружены на отвесных скалах в центральной (1984 г.) и западной (1995 г.) частях южного макросклона хребта Квернаки, на левобережной стороне долины р. Мтквари, в области ее среднего течения.

Первое гнездо ястребиного орла в Грузии было обнаружено 26.06.1984. Оно было сооружено на карнизе практически отвесного обрыва на склоне южной экспозиции на высоте 65–70 м от земли и 12–15 м от верхнего края обрыва. Гнездо было круглым, диаметром около 1,5 м, высотой до 1 м, сооружено из сухих веток. У гнезда 26 июня уже были взрослые птенцы, которые передвигались по